

ՌՈՒԲԵՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆԸ ԵՎ ՆՐԱ ԿԱՍԵՐԱՅԻՆ ԱՆՍԱՄԱԼՆԵՐԸ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. կոմպոզիտոր Ռուբեն Սարգսյան, կամերային անսամբլներ, «Ներսես Շնորհալի» պոեմ, Սոնատ ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար, հայկական միջնադարյան հոգևոր մշակույթ:

Ключевые слова и выражения: композитор Рубен Саргсян, камерные ансамбли, поэма «Нерсес Шнорали», Соната для флейты и фортепиано, средневековая армянская духовная культура.

Key words and expressions: composer Ruben Sargsyan, chamber ensembles, poem “Nerses Shnorhali”, Sonata for Flute and Piano, Armenian medieval spiritual culture.

Ներածություն

ՀՀ պետական մրցանակի դափնեկիր, կոմպոզիտոր Ռուբեն Սարգսյանի (1945-2013) ստեղծագործական գործունեությունը ծավալվեց երկու դարաշրջանների սահմաններում՝ սկսվեց մեկ դարաշրջանում, շարունակվեց մյուսում՝ հասնելով իր գագաթնակետին: Նրա ստեղծագործական կերպարը ձեռք է բերում ինքնուրույն և գունեղ յուրահատկություն, այդ հազարամյակի համար ինքնատիպություն¹:

Կոմպոզիտորի երաժշտությունը խորապես ինտելեկտուալ է, ներքին հարուստ բովանդակությամբ ու նպատակասլացությամբ, սինխրոն արտահայտված մշակույթի տարբեր՝ կինոյի, թատրոնի և գրականության, ոլորտներում: Այն հարուստ է բանաստեղծական ակնթարթներով, վերապրած մեր ժամանակակիցների կողմից, արտահայտված ուրախությամբ և հիասթափությամբ, որը բնորոշ էր այդ ժամանակներին: Դա համապատասխանում է մեր ժամանակի ընդհանուր և առավել բնորոշ միտումներին:

Ռուբեն Սարգսյանն իր ժամանակաշրջանի երաժշտական մշակույթի ներկայացուցիչն է և շարունակողը, իր հարուստ ավանդույթներով և պրոֆեսիոնալիզմի գագաթնակետով, ծաղկած եվրոպական դասականների ավանդույթներով և սնված իր ազգային երաժշտության

¹ Տե՛ս Բ. Ռухյան Մ. Портреты армянских композиторов, Ереван, 2009, стр. 156:

խորքային ակունքներով:

Ռ.Սարգսյանը մեկն է այն ժամանակակից կոմպոզիտորներից, ով ոչ թե իրեն է պատկերել արվեստում, այլ՝ արվեստը իր մեջ: Ստեղծագործություններում վառ կերպով արտահայտել է XX դարի երկրորդ կեսին բնորոշ լավագույն երաժշտական նվաճումները: Կոմպոզիտորի համար շատ ավելի կարևոր էր ժամանակակիցների, քան իր լսողությունը: Նա ստեղծագործում էր հանուն այն բանի, որը լսում է մարդկությունը, իրեն համարելով այդ հոգևոր լսողության ուղեկիցը: Հավանաբար այդ փաստից է, որ նրա երաժշտությունը ազատ է և հեռու փորձարկումներից:

Ռ.Սարգսյանի ստեղծագործություններն ընդգծել են հեղինակի վառ և ինքնատիպ անհատականությունը: Նրա ստեղծագործական ժառանգությունը դարձավ XX դարի երկրորդ կեսի երաժշտության զարգացման և այդ ժամանակաշրջանին հատուկ հասարակական ոգու կարևոր արտացոլումներից մեկը: Կոմպոզիտորի ստեղծագործական ժառանգության մեջ առկա են երաժշտական բոլոր ժանրերը, բացառությամբ օպերայի՝ Ռոբ-բալետ, 3 սիմֆոնիա, կոնցերտներ տարբեր գործիքների համար, կամերային և գործիքային ստեղծագործություններ, վոկալ և գործիքային շարքեր, սոնատներ, տրիո, կվարտետներ, «Մանկական ալբոմ» դաշնամուրի համար և այլ ստեղծագործություններ:

Կոմպոզիտորի երկերը հնչել են ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Մերձբալթյան երկրներում, Արգենտինայում, Ռուսաստանում, Ուկրաինայում և այլուր: «Այն, ինչ մնաց», «Դեր-Ջորը վերապրածի խոստովանանքը», «Ի շրջանս իւր» և «Պատարագ ուրվականի համար» ստեղծագործությունների համար 2007 թվականին Ռուբեն Սարգսյանն արժանացել է ՀՀ Պետական մրցանակի:

Հիմնական նյութի շարադրանք

Ռուբեն Սարգսյանը ծնվել է 1945 թվականի նոյեմբերի 22-ին Երևանում: Հոր՝ Սուրեն Սարգսյանի հորդորով, որդին ընդունվում է Սայաթ-Նովայի անվան երաժշտական դպրոց, որն ավարտելուց հետո ուսումը շարունակում է Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում, քանի որ պատանուն հետաքրքրում էր ֆիզիկան և աստղագիտությունը: Սակայն պոլիտեխնիկական ճշգրտությունները հոգեհարազատ չդարձան, և Ռ.Սարգսյանն ուսումը շարունակեց Երևանի Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում:

Ուսումնարանն ավարտելուց հետո նա ընդունվում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի ստեղծագործական բաժին՝ պրոֆեսոր Ղազարոս Սարյանի դասարան: Ղազարոս Սարյանը նրան համարում էր իր լավագույն սաներից մեկը: Դասախոսի և ուսանողի միջև ստեղծված սերտ կապը մեծ խթան դարձավ երիտասարդ

կոմպոզիտորի ստեղծագործական նոր ձեռքբերումների համար: Ռուբեն Սարգսյանը հիանում էր Ուսուցչի պրոֆեսիոնալ վարպետությամբ, սիրում էր նրա երաժշտությունը, ինչպես նաև Ղազարոս Սարյանի տան ջերմ մթնոլորտը, որը նաև գեղանկարիչ Մարտիրոս Սարյանը տունն էր:

Կոմպոզիտորի երիտասարդ տարիները լի էին հույսերով և ռոմանտիկ տրամադրություններով: Համոզված լինելով, որ ժամանակակից կոմպոզիտորն իր ավանդույթների վերաիմաստավորման մեջ պետք է ելնի թե՛ համաշխարհային, և թե՛ իր ազգային մշակույթի մեծ վարպետների ձեռքբերումներից, Ռուբեն Սարգսյանը հաճախ էր մեջբերում Ստրավինսկու խոսքերը. «Շատ վտանգավոր է կտրել այն ուստը, որի վրա նստած ես, արմատախիլ անելով՝ հնարավոր չէ առաջ շարժվել: Արգասավոր աշխատանքի գրավականն ավանդույթների վերաիմաստավորման մեջ է»²:

Տպավորվելով Ստրավինսկու, Շոնբերգի, Վեբերնի և Շոստակովիչի ստեղծագործություններով, 1972-1978 թվականներին նա գրում է Կոնցերտը նվագախմբի համար, Կոնցերտը ջութակի և նվագախմբի համար, No1 և No2 Կոնցերտները թավջութակի և կամերային նվագախմբի համար, «Կոնցերտինոն» դաշնամուրի և կամերային նվագախմբի համար, «Երկու վոկալիզը» սոպրանոյի, ֆլեյտայի, ջութակի և թավջութակի համար, Կոնցերտ-սիմֆոնիան թավջութակի և կամերային նվագախմբի համար, որն արժանանում է «Տարվա լավագույն ստեղծագործություն» մրցանակին:

Նոր սերնդի կոմպոզիտորների առջև բարդ խնդիր էր դրված՝ իրենց արվեստում իմաստավորել և միավորել դասական կոմպոզիցիայի հիմքերը, որոնք ստացել էին կոնսերվատորիայում ուսանելու տարիներին, և եվրոպական ավանգարդի ապշեցուցիչ նորարարությունները՝ սկսած Շոնբերգից մինչև Շտոքհաուզեն: Ռ.Սարգսյանն ուսումնասիրեց եվրոպական ավանգարդիստներին, հրապուրվեց ռուսական մոդեռնիզմով՝ Ա. Վոլկանսկոյի և Է. Դենիսովի ստեղծագործություններով:

Զուգահեռաբար՝ Ռ.Սարգսյանը ծանոթանում է հայ միջնադարյան բանաստեղծների՝ Գրիգոր Նարեկացու, Կոստանդին Երզնկացու և Ներսես Շնորհալու արվեստին, ուսումնասիրում հայ հոգևոր երաժշտությունը: Նրան հետաքրքրում է հայ միջնադարյան հոգևոր մոնոդիան՝ տոգորված քրիստոնեական գիտակցությամբ, լուսավորված՝ հանուն հավատքի փորձությունների հաղթահարման պատրաստակամությամբ:

1970-ականներին Ռ.Սարգսյանը ծանոթանում է անվանի երաժշտագետ Նիկողայոս Թահմիզյանի՝ Ներսես Շնորհալուն նվիրված

² Բադալյան Ի., Սարգսյան Ռուբեն, Ստեղծագործություններ Ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար: նոտային օրինակ, նախաբան, Երևան, 2014, էջ 3:

հետազոտությանը³: Նա կարդում է նոտաների օրինակներ, երգում հայ միջնադարյան մոնոդիաները: Կոմպոզիտորին գերում է մոնոդիաների գեղեցկությունը, որոնց հեղինակն էր XII դարի հայկական բանաստեղծ և երգահան Ներսես Շնորհալին: Ժամանակակից կոմպոզիտորական մտքի նորարարությունը խորապես իմաստավորելու և մոնոդիայի քրիստոնեական գիտակցմամբ կատարվող միջնադարյան հայկական ոճական արժեքները պահպանելու ձգտման արդյունքում կոմպոզիտորը 1975 թվականին ստեղծեց «Ներսես Շնորհալի» պոեմը ֆլեյտայի, դաշնամուրի և ասմունքողի համար: Ասմունքողը գրաբարով կարդում է Ներսես Շնորհալու «Առավոտ լուսո» բանաստեղծությունը:

նոտային օրինակ 1

Ֆլեյտան այստեղ ունի շնչավորված կերպարի դեր: Իր տեմբրային ինքնատիպ գույների բազմազանության շնորհիվ նա հաղորդում է կյանքի և մահվան, լուսավորի և, միաժամանակ, ողբերգականի, երկնայինի և երկրայինի մեկնաբանության խիստ միջնադարյան երկակիությունը: Նրա բազմակողմանիությունն ու շերտավորումները խտանում են դաշնամուրի նվագակցությամբ, որտեղ դաշնակահարը հանդես է գալիս ասմունքողի դերում: Ֆլեյտայի հնչողությամբ և դաշնամուրի ներդաշնակ

³ Տե՛ս Թահմիզյան Ն., Ներսես Շնորհալին երգահան և երաժիշտ, Երևան, 1973:

նվագակցությամբ միջնադարյան շարականը մերթ հնչում է որպես լարային պիցիկատոներ, մերթ՝ որպես զանգերի դողանջներ, այնուհետև տիրում է լռություն, դաշնակահարը կարդում է մարդկային կյանքի արժեքների, մահվան և ընդհանրապես հավերժական արժեքների մասին Ներսես Շնորհալու տողերը, ստեղծում զանգվածային հնչեղ տարածություն՝ ասես խորհրդանշելով դարերի կապը բոլոր ժամանակների անգերազանցելի արժեքների միջև:

նոտային օրինակ 2

19

Cord. rit.
8
pp
pp morendo
The pianist rises and read the text.
Taraccal dzerq
Տարածալ ծնոց
and dzerac
ընդ ծնոց

Սա իր հերթին ստեղծում է թատերական գործողության պատրանք, որն, անկասկած, նորամուծություն է այս ժանրի մեկնաբանության մեջ: Այս ստեղծագործության վրա աշխատանքը կոմպոզիտորի համար ստեղծագործական հավատամքի մարմնավորումն է, որին վերջինս հավատարիմ մնաց ողջ կյանքում:

Ժամանակակից հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործության մեջ միջնադարյան մոնոդիայի և պոեզիայի ուսումնասիրության հարցերին նվիրված իր հետազոտության մեջ երաժշտագետ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Արևշատյանը նկատել է. «Ռուբեն Սարգսյանը համառորեն բացահայտեց միջնադարյան տաղերը... Կոմպոզիտորը, յուրացնելով հայկական միջնադարյան մոնոդիան, ավելի հաճախ էր օգտագործում Ներսես Շնորհալու մեղեդիները և տեքստերը՝ միահյուսելով ժամանակակից կոմպոզիտորական լեզվի հետ»⁴:

1970-ական թվականների երկրորդ կեսին ծնվեցին «Հայկական գրաֆիկա» դաշնամուրի համար և «Երաժշտություն Դմիտրի Շոստակովիչի հիշատակին» (1975) ֆլեյտայի, դաշնամուրի և մագնիտաֆոնային

⁴ Տե՛ս Արևշատյան Ա. Монодия и поэзия средневековья в творчестве современных армянских композиторов, Вестник общественных наук АН Арм. ССР, 1978, N 12, стр. 61-70.

ժապավենի համար, Սոնատ թավջութակի և դաշնամուրի համար (1977), N2 Սոնատ ջութակի և դաշնամուրի համար (1978) ստեղծագործությունները, որոնցում լսելի են ֆոլկլորային ինտոնացիաներ և մեղեդիներ, որոնք նորացված էին կոմպոզիտորի կողմից:

Ռ.Սարգսյանի այս շրջանի ստեղծագործություններում ակնհայտ է հայ ժողովրդական երգերի, հոգևոր երաժշտության, հայկական մոնոդիայի, ինչպես նաև ինքնատիպ կապը մելոսի և բանաստեղծական խոսքի միջև: Ծնվում են վոկալ ցիկլերի շարք՝ ձայնի և դաշնամուրի համար «Միրո մասին» չինացի և եգիպտացի անհայտ պոետների բանաստեղծություններով (1973), և «Վեց պատմություն անցյալից»՝ գրված Աստվածաշնչի (Երգ-երգոցի) և հայ բանաստեղծների՝ Կ. Զարյանի, Ավ. Իսահակյանի և Մ.Մեծարենց տեքստերով (1982), ինչպես նաև Կանտատը «Ժամանակին եղել է այդպես» ասմութողի, սուրբանոյի, երկսեռ երգչախմբի և սիմֆոնիկ նվագախմբի համար՝ Չարենցի և Ֆրևիլի տեքստերով (1975): Գործիքային ստեղծագործություններից առանձնանում է «Ինտերմեցցոն» (1977) կամերային անսամբլի համար (ֆլեյտա, հորոյ, կլարնետ, ֆագոտ, գալարափող, լարային կվարտետ, դաշնամուր և հարվածային գործիքներ):

1984 թվականին պատասխանելով «Կոմունիստ» թերթի թղթակցի «Ինչպե՞ս եք վերաբերվում ժողովրդական մշակույթին, ինչպիսի՞ն է նրա ներթափանցումը Ձեր ստեղծագործական կյանք» հարցին, Ռ.Սարգսյանը պատասխանում է. «Թավջութակի և դաշնամուրի սոնատում ես կիրառել եմ միջնադարյան հայկական մեղեդիներ: Ժողովրդական երաժշտությունն օգտագործել եմ իմ բազմաթիվ ստեղծագործություններում: Դիմելով ֆոլկլորին՝ անհրաժեշտ է ներթափանցել խորը շերտերի մեջ: Հայ ժողովրդական երաժշտությանը բնորոշ է մոտքի և կերպարի սերտ կապը: Այս հատկություններն անհրաժեշտ են ժամանակակից հայկական երաժշտությանը»⁵: Իսկ «Ինչպե՞ս է անցել Ձեր ստեղծագործական կյանքը վերջին տարիներին» հարցին կոմպոզիտորը պատասխանել է. «Վերջին հինգ տարիներն ինձ համար ստեղծագործական առումով շատ հազեցած էին, ստեղծվեցին մի շարք գործեր՝ «Առավոտյան դարձավ աստղ» օրատորիան՝ Պ. Սևակի խոսքերով, Կամերային սիմֆոնիան, ջութակի երկու կոնցերտները, «Նվիրում Կոմիտասին» դաշնամուրային շարքը, Կոնցերտը դաշնամուրի և նվագախմբի համար, Թավջութակի N3 կոնցերտը, Թավջութակի N2 սոնատը և այլն: Այս ընթացքում իմ

⁵ Саркисян Р. Эстафета поколений, «Коммунист», 18 декабря 1984.

ստեղծագործությունները հնչել են Երևանում, Թբիլիսիում, Ռիգայում, Տալլինում և Օդեսայում»⁶:

Հայ երաժշտության դասականին՝ Կոմիտասին, հասցեագրված երաժշտական նվիրումի ժանրի ստեղծագործությունը, որը գրված է կոնստրուկտիվիզմի հասկանիշներով, ատոնալ գրելաձևին մոտ տեխնիկայով, հաստատում է հայ երաժշտության համար շատ կարևոր միտում, այն է՝ ազգային երաժշտական արվեստում նոր դարաշրջանի արտահայտչամիջոցները կոմպոզիտորների ամենաքիչը երկու սերունդ ոչ միայն յուրացրել են, այլև նրանց մեջ են ներմուծել ազգային արվեստի ավանդույթները: Միևնույն ժամանակ՝ արմատական և ազգային մտածողության համակցությունն այնքան բնական է, որ առիթ է տալիս փորձել բնորոշել մեկը մյուսի հետ չկապվող երևույթների բնական ձուլման պառճառները: Խոսքը վերաբերում է ազգային մելոսի ու դիթմիկ որոշ հատկությունների և ժամանակակից կոմպոզիցիոն տեխնիկայի որոշ առանձնահատկությունների համընկումներին: «Կոմիտասին» շարքը բաղկացած է յոթ պիեսից: Երաժշտական նյութը համատեղում է տոնայնական և ատոնալ գրելաձևերը: Սա բավականին նուրբ մոտեցում է, որը սինթետիկորեն համատեղում է և՛ տոնայնական փոքր հատվածային կառուցվածքները, որոնցում նույնիսկ առկա է հեռավոր նմանություն հայ հոգևոր երաժշտության ինտոնացիաների հետ, և՛ ատոնալ գրելաձևի փոքր կառուցվածքները⁷:

1980-ականներին Ռ.Սարգսյանի բազմաժանր և գունեղ ստեղծագործությունները հնչում են լավագույն բեմահարթակներից՝ ներկայացնելով հայ երաժշտությունը: Լայպցիգում կատարվեց «Ներսես Շնորհալի» պոեմը, Փարիզում՝ «Հայկական սյուիտը» դաշնամուրի համար, Բուդապեշտում՝ ժամանակակից երաժշտության փառատոնում, «Նվիրում Կոմիտասին»: Ջութակի N1 կոնցերտն առաջին անգամ կատարեց բազմաթիվ միջազգային մրցույթների դափնեկիր Ռուբեն Ահարոնյանը, որին էլ նվիրված էր ստեղծագործությունը:

Փառատոներից և համերգային բոտն գործունեությունից հետո կոմպոզիտորը սկսեց արգասաբեր աշխատանքը նոր ստեղծագործությունների ստեղծման ուղղությամբ: Նրա տաղանդի վառ դրսևորումներն են այնպիսի խոշոր կտավի ստեղծագործությունները, ինչպիսիք են N1

⁶ Նույն տեղում:

⁷ Տե՛ս Արտեմյան Լ., XX դարի նոր կոմպոզիցիոն տեխնոլոգիաներով գրված հայկական դաշնամուրային երաժշտության կատարողական խնդիրները, Երևան, 2015, էջ 151-152:

Միմֆոնիան մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար (1986), N2 Միմֆոնիան “Ironica” (1989) սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, Ջութակի և նվագախմբի N3 Կոնցերտը (1989) և N2 Միմֆոնիան կամերային նվագախմբի համար: Ստեղծագործություններում սկերցոգայությունը հարգանքի տուրք է կլասիցիզմին և ռոմանտիզմին, որն իր հերթին բնորոշ է 20-րդ դարի երկրորդ կեսի երաժշտությանը:

Հարկ է նշել, որ Ռ.Սարգսյանի ձոները, միննույն ժամանակ, համակված են կարեկցանքով: Ավետ Տերտեյանի մահվան ազդեցության տակ ծնվում է «In memory» (1996) պարտիտուրը չեխոստայի, հարվածային և լարային նվագախմբի համար, սիրելի ուսուցչի՝ Ղազարոս Սարյանի հիշատակին է նվիրված «Մտորումը» թավջութակի և կամերային նվագախմբի համար (2000): «Ռեքվիեմ սեպտեմբերի համար» ստեղծագործությունը նվիրված է ահաբեկչության զոհերի հիշատակին (2002), N3 Միմֆոնիան «The chornicle» (2002), «Դեր Ջորը վերապրածի խոստովանությունը» կամերային նվագախմբի համար (2005)՝ Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին: Ռ.Սարգսյանի համոզմամբ՝ մենք լսում, տարանջատում և ընդունում ենք մեր մեջ «հեծկլտացող ձայնը անապատում»՝ որպես ապացույց նրա, որ մարդկության պատմությունը մեզ ոչինչ չի սովորեցնում: «Երաժշտությունն ի գործ է մտքերի մեծ ընդհանրացման, նրա մեջ առկա արդիական, հասարակական ուղղվածության ենթատեքստը և թովիչ մտավոր խորությունը ժամանակակից արվեստում վստահորեն կարևոր տեղ է զբաղեցնում: Իր անձնվեր հասարակությամբ հանդերձ այն, այնուամենայնիվ, պահում է մեր հոգևոր արժեքները: Ռուբեն Սարգսյանի վերջին երկերում, այդ թվում՝ կամերային նվագախմբի համար գրված «Պատարագ ուրվականի համար» (2007) ստեղծագործության մեջ այդ ուղղվածությունն ավելի ակներև է դառնում», - նշում է երաժշտագետ, արվեստագիտության դոկտոր Մարգարիտ Ռուխկյանը⁸:

Ավելի ուշ ստեղծվում է «Հրաժեշտ» ստեղծագործությունը՝ նվիրված երաժշտագետ, պրոֆեսոր Իրինա Տիգրանովայի հիշատակին:

Լրագրողի «Ի՞նչն է գերակայում Ձեր երաժշտության մեջ, տրամաբանությունը, թե՞ զգացմունքները» հարցին Ռ.Սարգսյանը պատասխանում է. «Նրանք միասին են քայլում»: Վեբերն ասում էր. «Ձեր ականջը միշտ Ձեզ կտանի ճիշտ ուղղությամբ, բայց հարց է ծագում՝ ինչու...»: Շարունակելով, կոմպոզիտորը նկատում է. «Այս ոսկե բառերի

⁸ Рухкян М. Портреты армянских композиторов, Ереван, 2009, стр. 196.

ետևում թաքնված է հետևյալը. Ձեր ականջը Ձեզ տանում է ձայների չտեսնված աշխարհի և Դուք բացահայտում եք դրանց օրինաչափությունները, բայց պետք է վերահսկել այդ գործընթացը: Որպեսզի կաղապարի եզրերը միշտ գրանիտե լինեն, կաղապարն ի՛նքը պետք է պահի Ձեր միտքը, որպեսզի այն չտարալուծվի... եթե մենք անհասկանալի ձևով արտահայտվենք, ապա մեր երաժշտական միտքը գրոշի արժեք չի ունենա. չէ՞ որ ոչ ոք այն չի հասկանա: Ուստի տրամաբանությունը և զգացմունքները միշտ պետք է փոխադրեցության մեջ լինեն միմյանց հետ»⁹:

2001-ին գրված Սոնատը ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար խոստովանությունն է՝ դրամատիկ, պայծառ ու քնարական հույզերով: Այն և՛ ծածուկ թախիծ է, և՛ խորը քնարականություն, և՛ միայնության վիճակ, և թե՛ անդառնալիության կանխազգացում: Սոնատն սկսվում է դանդաղ (Lento) և մեծ նախաբանով՝ ֆլեյտայի մենախոսությամբ, միջնադարյան տաղերին բնորոշ ինտոնացիաներով, որի մեջ խորաթափանց ուրվագծվում է տառապող մարդկային հոգին, իսկ դաշնամուրի մուտքն սկսվում է թափանցիկ, նուրբ նվագաբաժնով, եկեղեցական զանգերին նմանվող ելևէջներով:

նոտային օրինակ 3

Չափերի կտրուկ փոփոխություններն (5/4, 3/4, 4/4) արտահայտում են մարդկային տրամադրության, կերպարների, մտածողության տարբեր հոգեվիճակներ: Դաշնամուրի մենանվագը՝ դանդաղ և ազգային տարրերի

⁹ Саркисян Р. Присутствие духа – мощный стимул (Беседу вела Н Гомцяня), “Музыкальная академия”, 2005, N1, стр. 206.

ինտոնացիաներով լեցուն հատվածը, ուղեկցում է դեպի արագ մաս: Ֆլեյտայի և դաշնամուրի միջև սկսվում է երկխոսություն՝ մեք թ զալով առաջին պլան, մեք թ տարալուծվելով դաշնամուրի հետ ուղեկցում է ունկնդրին ազգային պարային մեղեդիների միջով:

նոտային օրինակ 4

Սոնատում դաշնամուրի մենակատար հատվածները հազեցած են վառ և լավատեսական կերպարներով: Սոնատի սկիզբն ազդարարվում է Lento տեմպում, որին հաջորդում է Vivo տեմպը՝ իր հետ բերելով սուր, ակտիվ, մեծ էներգիայով լի հատված, որին հակադրում է ֆլեյտայի քնարական, մեղեդային հատվածը: Մեկ մասանի Սոնատն իր մեջ պարունակում է տարբեր տեմպեր, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հետ բերում է նոր թեմաներ և կերպարներ: Արագ և աշխույժ թեմային հաջորդում է դաշնամուրի՝ հանդարտ թախիծով լի մենախոսությունը: Եթե

Սոնատն սկսվում է ֆլեյտայի մենախոսությամբ, ապա կոմպոզիտորը դաշնամուրին նույնպես ընձեռել է մենախոսությամբ հանդես գալու հնարավորություն:

նոտային օրինակ 5

32

Moderato $\text{♩} = 75$

33

34

Սոնատի բարձրակետին հաջորդում է նուրբ, թեթև ֆակտուրան, որն աստիճանաբար տանում է դեպի Սոնատի ավարտ: Կոմպոզիտորն ստեղծում է մարդկության կյանքի ժամանակը հաշվող սրտի բաբախյունի տպավորություն, որը հանգչում է ստեղծագործության ավարտին: Սոնատն ավարտվում է այնպես, ինչպես սկսվել էր՝ ֆլեյտայի մենախոսությամբ, կարծես հիշեցնելով մարդու ծննդյան և մահվան ժամանակ իր մենության մասին: Այստեղ ֆլեյտան հնչում է արդեն օտարված, խլեցված: Դաշնամուրը եզրափակում է Սոնատը դեպի ունայնություն գնացող օկտավայով: նոտային օրինակ 6

$\text{♩} = 50$
lento

55

$\text{♩} = 50$

56

pp

ppp

Սոնատի կատարողական բարդություններից են դաշնամուրի նվագաբաժնում նուրբ և թափանցիկ ֆակտուրան, որը հարկավոր է համահունչ դարձնել ֆլեյտայի հնչողության հետ:

նոտային օրինակ 7

Սոնատում առկա ստակկատոները հարկավոր է նվագել շատ սուր և չոր, ինչպես նաև առանց ոտնակի: Սոնատում կոմպոզիտորն օգտագործել է բազմաթիվ շտրիխներ, որոնց պետք է ուշադրություն դարձնել: Անսամբլային առումով Սոնատում բարդ հատված է արագ տեմպում ֆլեյտայի նվագաբաժնի ստակկատո շտրիխը և դաշնամուրի ակորդները սինկոպա ֆակտուրայում, որը պահանջում է անսամբլային մեծ աշխատանք: Այս հատվածում ֆլեյտայի նվագաբաժինն անցնում է դաշնամուրի նվագաբաժին, որը ցանկալի է կատարել նույն ուժգնությամբ, պահել բոլոր շտրիխները, կատարել մեծ էներգիայով, բայց միևնույն ժամանակ թույլ չտալ, որպեսզի դաշնամուրի հնչեղությունը ստվերում թողնի մենակատար գործիքին: նոտային օրինակ 8

24

Vivo $\text{♩} = 100$

12 *agitato* *ff* *secco*

13

Բարդ են նաև քառակի ստակկատոներն արագ տեմպում՝ սև ստեղների վրա. այստեղ մեծ է մատադրման գործոնը, ցանկալի է նվագել 4,3,2,1 մատներով, որպեսզի բոլոր նոտաները լսելի լինեն:

Սոնատում շատ են հանդիպում մեծ թռիչքները, որոնք պահանջում են տևական աշխատանք: Ցանկալի է այսպիսի հատվածները կատարել անգիր, քանի որ տեմպը շատ արագ է:

2013-ին Արամ Խաչատրյանի տուն-թանգարանում Սոնատը կատարել են Լիլիթ Մանարյանը (ֆլեյտա) և Իրինա Բադալյանը (դաշնամուր)՝ կոմպոզիտորի հեղինակային համերգի ժամանակ: 2018-ին Նարեկացի արվեստի միության դահլիճում «Ներսես Շնորհալի» պոեմը և Սոնատը կատարել են Թամար Հարությունյանը (ֆլեյտա) և Գոհար Կարապետյանը (դաշնամուր)¹⁰: Իսկ 2014-ին Իրինա Բադալյանը կազմել և խմբագրել է Ռուբեն Սարգսյանի «Ներսես Շնորհալի» պոեմը և Սոնատը ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար¹¹:

¹⁰ Համերգի ընթացքում հնչել են բացառապես հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները, այդ թվում՝ Ա. Խաչատրյանի «Աղաջոն», Ստեփան Զրբաշյանի «Պարը», «Ժողովրդականը», Էդվարդ Բաղդասարյանի «Նոկտյուրնը», Կոմիտասի «Կոունկը» (մշակումը՝ Սարգիս Ասլամազյանի) և «Քելեր-ցուլեր, Չեմ կըրնա» (մշակումը՝ Ջեննի Ասատրյանի):

¹¹ Տես՝ Բադալյան Ի. Սարգսյան Ռուբեն, Ստեղծագործություններ ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար: նոտային օրինակ, Երևան, 2014:

Ռուբեն Սարգսյանը հստակ ձևակերպել է իր ստեղծագործական և կենսական սկզբունքները. «Երբեք չփոխվե՛լ, չդառնա՛լ ուղղությունների և զանազան մանիֆեստների գերին. սա է ամենակարևորը: Միայն այդ դեպքում կոմպոզիտորի կառուցած երաժշտական աշխարհը կդառնա ամուր և կդիմագրավի ժամանակի փորձություններին: Իհարկե, եթե վերջինս ասելիք ունի: Մարդու հավատարմությունն ինքն իրեն ավելի կարևոր է, քան պրոֆեսիոնալիզմը: Այսօր գրեթե յուրաքանչյուր նկարիչ, բանաստեղծ, երաժիշտ պրոֆեսիոնալ է, բայց ինչպիսի հեշտությամբ են նրանցից ոմանք փոխում իրենց համոզմունքները: Պրոֆեսիոնալիզմը կարելի է ձեռք բերել, իսկ գեղարվեստական նվագագույն խիղճն անգամ հնարավոր չէ ձեռք բերել»¹²:

Երաժշտությունն այսպես թե այնպես արտացոլում է աշխարհը, որտեղ և ստեղծվում է: Խելացի, տաղանդավոր կոմպոզիտորը միշտ գտնում է փրկության ուղիները՝ երաժշտական խրթին լուծումներով և շնորհիվ պայծառ մտադրությունների: Դեռ 1970-ականների սկզբին Մ. Բերկոն խորաթափանցորեն նկատել է. «Եթե փորձենք սահմանել Ռուբեն Սարգսյանի բանաձևը, ապա, ըստ իս՝ այն միանշանակ պետք է սահմանել որպես ինտելեկտուալ ոգեշնչվածություն»¹³:

Եզրակացություն

Դժվար է զուգահեռներ չանցկացնել կոմպոզիտորի այս երկու՝ մեկն ավելի վաղ, իսկ մյուսն՝ ավելի ուշ գրված ստեղծագործությունների միջև, ինչպիսիք են «Ներսես Շնորհալի» պոեմը և Սոնատը ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար: Մեր առջև ինքնատիպ կամար է, որն ուրվագծում է ստեղծագործական ուղու սկիզբն ու ավարտը, հեղինակի ստեղծագործական նկրտումների կայացումն ու զարգացումը:

Դժվար չէ նկատել, թե որքան ընդհանուր գծեր ունեն թե՛ բովանդակությամբ, թե՛ կառուցվածքով, և թե՛ տեխնիկայով այդքան տարբեր այս երկու ստեղծագործությունները: Դրանցում ակնհայտ են հեղինակի բարոյական բարձր կեցվածքը, ինտելեկտուալ ոգեշնչումը և մարդկային հոգու լարված աշխատանքը, որոնք ուրվագծում են Ռուբեն Սարգսյանի ամբողջ ստեղծագործական ուղին: Մա անցյալի մասին հուշերի և ապագայի մասին մտորումների ինքնատիպ շարք է:

¹² Ն.Գումյանի հետ հարցազրույցից:

¹³ Берко М. На рубеже творческой зрелости, “Литературная Армения”, 1982, N8, стр. 74-77.

Գոհար Կարապետյան

**Ռուբեն Սարգսյանը և նրա կամերային անսամբլները
Ամփոփում**

Հոդվածը նվիրված է կոմպոզիտոր Ռուբեն Սարգսյանի կամերային անսամբլներին, սակայն մանրամասն ներկայացվել և վերլուծվել են «Ներսես Շնորհալի» պոեմը և Սոնատը՝ գրված ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար:

Ռուբեն Սարգսյանի ստեղծագործական ժառանգությունը հարուստ է և բազմաժանր: Նա հեղինակել է Ռոք-բալետ, 3 Սիմֆոնիա, Կոնցերտներ տարբեր գործիքների համար, կամերային և գործիքային ստեղծագործություններ, վոկալ և գործիքային շարքեր, սոնատներ, տրիո, կվարտետներ, «Մանկական ալբոմ» դաշնամուրի համար և այլն: XX դարում Ռուբեն Սարգսյանի կոմպոզիտորական և ստեղծագործական լեզուն անկրկնելի էր: Կոմպոզիտորի ստեղծագործական կենսագրության մեջ ամեն բան կապված է կյանքի հետ, իրեն բնորոշող իրականության, անտեսանելի աչքերով՝ տեսանելի, միևնույն ժամանակ անտեսանելի թելերով կապված հոգևոր վերապրումների հետ, որոնք նոր մթնոլորտ են ստեղծում կյանքում և արվեստում:

Նա իր ժամանակաշրջանի երաժշտական մշակույթի ներկայացուցիչն է և շարունակողը, իր հարուստ ավանդույթներով և պրոֆեսիոնալիզմի գազաթնակետով, ծաղկած եվրոպական դասականների ավանդույթներով և սնված իր ազգային երաժշտության խորքային ակունքներով: Կոմպոզիտորին հետաքրքրում էր հայկական միջնադարյան հոգևոր մշակույթը:

Гоар Карапетян

Рубен Саргсян и его камерные ансамбли

Резюме

Статья посвящена камерным ансамблям композитора Рубена Саргсяна, однако подробно представлены и проанализированы поэма «Нерсес Шнорали» и Соната для флейты и фортепиано.

Портфолио Рубена Саргсяна богато и многожанрово. Он является автором Рок-балета, трех Симфоний, Концертов для разных инструментов, камерно-инструментальных произведений, вокально-инструментальных циклов, сонат, трио, квартетов, «Детского альбома» для фортепиано и др. В XX веке композиционно-творческий язык Рубена Саргсяна был уникален. В творческой биографии композитора все связано с жизнью, со свойственной ей реальностью, с невидимыми глазами-видимо, в то же время невидимыми

ниями связанными с духовными переживаниями, создающими новую атмосферу в жизни и искусстве.

Он является представителем и продолжателем музыкальной культуры своего времени, с собственными богатыми традициями и вершиной профессионализма, достигшего расцвета на традициях европейских классиков, впитавший родную национальную музыку из самых ее истоков. Композитора интересовала средневековая армянская духовная культура.

Gohar Karapetyan

Ruben Sargsyan and His Chamber Ensembles

Summary

The article is devoted to the chamber ensembles of the composer Ruben Sargsyan, however, the poem "Nerses Shnorhali" and the Sonata for Flute and Piano are presented and analyzed in detail.

Ruben Sargsyan's portfolio is rich and multi-genre. He wrote a Rock-Ballet, three Symphonies, Concertos for various instruments, chamber-instrumental works, vocal-instrumental cycles, sonatas, trios, quartets, "Children's Album" for piano, etc. In the 20th century, the compositional and creative language of Ruben Sargsyan was unique. In the composer's creative biography, everything is connected with life, with its own reality, with invisible eyes - apparently, at the same time, connected through invisible threads to spiritual experiences that create a new atmosphere in life and art.

He is a representative and continuer of the musical culture of his time with own rich traditions and pinnacle of professionalism, which flourished on the European classics' traditions and own national music absorbed from its deep sources. The composer was interested in Armenian medieval spiritual culture.

Խմբագրություն է ուղարկվել 22.03.2022թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 05.04.2022թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 07.06.2022թ.